

Katja Mahnič

Vključitev del Ladislava pl. Benescha v muzejsko zbirko slik Kranjskega deželnega muzeja

Ključne besede: Ladislav pl. Benesch, Josip Mantuani, Kranjski deželni muzej, zbirka slik

Čas pred prvo svetovno vojno so na področju domače kulture v širšem smislu oziroma likovne umetnosti v ožjem smislu pomembno zaznamovala tudi prizadevanja, da bi v Ljubljani končno dobili prvo javno dostopno zbirko slik. Eden od pomembnih posameznikov, ki je deloval v tej smeri, je bil Josip Mantuani. Mesto direktorja Kranjskega deželnega muzeja mu je omogočilo, da je za vzpostavitev zbirke, katere vzgojni in zgodovinski pomen je sicer leta in leta utemeljeval v svojih objavljenih in neobjavljenih spisih,¹ lahko veliko naredil tudi v povsem praktičnem smislu. Njegova prizadevanja pa so bila v marsikaterem pogledu zamejena z institucionalnim okvirom, znotraj katerega je deloval. V članku bo na primeru vključitve zbirke slik Ladislava pl. Benescha v zbirko Kranjskega deželnega muzeja, za katero si je Mantuani aktivno prizadeval tri leta, ilustrirano njegovo krmarjenje med željami in potrebami lastnika zbirke na eni ter upravno-finančnimi omejitvami, ki mu jih je narekoval njegov »delodajalec«, kranjski deželni odbor, na drugi strani.

Vzpostavitev umetnostne zbirke v tedanjem Kranjskem deželnem muzeju in vlogo, ki jo je pri tem odigral Josip Mantuani, je pred kratkim v dveh prispevkih, ki sta objavljena kot spremni besedili kataloga zbirke slik Narodnega muzeja Slovenije, obdelala Mateja Kos (2011a; 2011b). Avtorica je v njih predstavila celotno obdobje, ko je Mantuani pridobival likovna dela za zbirko, in s tem pokazala njeno postopno rast. V svojem prispevku se bom osredotočila na Mantuanijeva prizadevanja, da bi za zbirko pridobil dela enega samega avtorja. Na ta način bom lahko izpostavila težave, s katerimi se je pri tem srečeval. Pri tem ni nepomemben podatek, da gre za dela avtorja, ki ga današnja stroka razume kot »manjšega slikarja« (prim. Mahnič, 2011). S tem sem

---

1 Poleg objavljenih spisov, ki bodo, vsaj najpomembnejši, obravnavani v nadaljevanju, opozarjam zlasti na dva Mantuanijeva rokopisa, ki ju hrani Arhiv Republike Slovenije. Prvi ima naslov *Náš deželni muzej* in je po vsej verjetnosti nastal med letoma 1909, ko je Mantuani nastopil službo ravnatelja Kranjskega deželnega muzeja, in 1918, ko je razpadla Avstro-Ogrska monarhija in je bila ustanovljena Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Na to kaže zlasti dejstvo, da v besedilu govori izključno o Kranjski, torej je bil muzej še vedno deželni muzej. V mlajšem besedilu z naslovom *Delovanje ljubljanskega muzeja (1922)* pa že govori o Sloveniji; Arhiv Republike Slovenije, AS 934 (Mantuani, Josip, 1889–1941), 1363, fascikel 4.

želela poudariti Mantuanijeva strokovna merila, ki so bila drugačna od meril njegovih kolegov (prim. Lavrič, Resman, 1994, 88).²

V začetku oktobra leta 1909 je Josip Mantuani nastopil službo direktorja Kranjskega deželnega muzeja Rudolfinuma (Kastelic, 1994, 79).³ V svojem programu, s katerim je želel modernizirati delovanje muzeja in ga je deželnemu odboru predložil že leto poprej (Kuret, 1994, 10), je predvidel tudi ureditev muzejske zbirke slik (Lavrič, Resman, 1994, 90). Pri tem ni imel v mislih le ureditve slik, ki so že bile v lasti muzeja, pač pa je skrbno načrtoval tudi nakupe novih del, s katerimi bi dopolnil obstoječo zbirko (Lavrič, Resman, 1994, 90). Pri tem sta ga vodili dve želji. Ureditev zbirke mu je po eni strani kot umetnostnemu zgodovinarju nudila enkratno priložnost, da oblikuje zaokroženo pripoved o razvoju likovne umetnosti na domačih tleh. Kot je poudaril sam, raznovrstne slike različnih smeri in struj, katerih avtorji so bili različnih narodnosti, »odražajo verno sliko naših razmer na poprišču umetnosti in umetniških stremeljenj« (Mantuani, 1923, 17). Po drugi strani pa je z odkupom novih del kot muzealec lahko poskrbel, da se je ohranilo marsikatero delo, ki bi sicer končalo v tujih rokah ali se celo izgubilo (Kuret, 1994, 10).

Pisma, ki ga je prejel decembra 1910, je bil Mantuani najverjetneje vesel, saj je obetalo možnost za obogatitev muzejske zbirke slik. Pisal mu je namreč podpolkovnik Ladislav pl. Benesch, ki je muzeju ponudil v odkup zbirko svojih slik, risb, akvarelov in skic.⁴ V pismu je omenil, da se je v zvezi s svojo zbirko že pogovarjal z dr. Ivanom Šušteršičem, poslancem državnega zbora,⁵ ki naj bi bil njenemu odkupu zelo naklonjen. Ker je Šušteršič v njunem pogovoru večkrat omenil Mantuanijevo ime, se je Beneschu zdelo primerno, da se obrne še nanj. Benesch je muzeju v odkup ponudil 281 del, ki jih je tematsko razdelil v tri skupine: prvo je predstavljalo 144 slik z motivi s Kranjske, drugo 31 slik z motivi s Krasa (od Postojne do Devina), tretjo pa 106 originalnih skic za ilustracije v načrtovani, a nikoli izdani publikaciji o Gorenjski. Za dela prvih dveh skupin je predlagal enotno odkupno ceno 10 kron za kos. Dela tretje skupine je nameraval muzeju podariti, če bi se muzej odločil za odkup del prvih dveh skupin.

2 Razlike v pogledih, o katerih bom sicer govorila ob koncu prispevka, so bile ob rivalstvu glede tega, kdo bo v Ljubljani v resnici vzpostavil zbirko slik, razlog za hud konflikt (Lavrič, Resman, 1994, 91).

3 Mantuani je službo nastopil jeseni, vendar pa je bil za ravnatelja imenovan z dekretom kranjskega deželnega odbora že 7. maja (Studen, 2003, 13). Podatek navajata tudi Lavričeva in Resman v svoji predstavitvi Mantuanija kot staroste umetnostnih zgodovinarjev (Lavrič, Resman, 1994, 90).

4 Pismo z dne 7. XII. 1910, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 310/1910.

5 Šušteršič je dobro leto kasneje, natančneje, januarja 1912, postal kranjski deželni glavar (prim. Kranjec). V tej vlogi je bil prvega pol leta svojega mandata zadolžen tudi za deželni muzej; prim. Razdelitev referatov od 16. januarja dalje (provizorno), Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt. št. 47/1912. Kasneje je nadzor nad muzejskimi zadevami prevzel dr. Karel Triller; prim. Razdelitev referatov od 22. junija dalje (definitivno), Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt. št. 516/1912.

Pismu je dodal tudi prilogu, v kateri je bil okvirni seznam ponujenih del.⁶ V njem je nekoliko natančneje razdelal predvsem prvo skupino del – navedel je posamezne motive, ki se pojavljajo na delih te skupine, in število upodobitev posameznih motivov. Druga in tretja skupina sta bili opisani bolj okvirno. Za vsako skupino je navedel predvideno ceno in ob koncu dodal še predlagani način izplačila.

Mantuani je Beneschu odpisal, da je v splošnem naklonjen odkupu, da pa bi si moral ponujeno zbirko pred odločitvijo za odkup ogledati. Končna odločitev za odkup ponujenih slik bo namreč odvisna od vsebine zbirke, pa tudi od finančnih sredstev, ki jih ima muzej na voljo.⁷ S tem se je začel skoraj leto trajajoč proces »pridobitve umetnin, tiščočih se Kranjske«, o čemer je Mantuani poročal tudi v svojem letnem poročilu o delu muzeja za leto 1910 (Mantuani, 1910, 7). Benesch je v svojem odgovoru zagotovil, da je njegova zbirka kadarkoli na voljo za ogled.⁸ Tudi temu pismu je priložil seznam ponujenih del, ki je vsebinsko identičen seznamu iz njegovega prvega pisma.⁹ Razlika med obema je predvsem v tem, da drugi seznam ne vsebuje cen za prvi dve skupini del in predvidenega načina izplačila odkupne cene. Poleg tega je prišlo tudi do spremembe števila del druge in tretje skupine. Namesto 31, kot je bilo navedeno v prvem seznamu, naj bi druga skupina vsebovala le 28 del, namesto v prvem seznamu navedenih 106 pa je v skladu z novim seznamom tretja skupina vsebovala 107 del.¹⁰

Mantuani je nato o Beneschevi ponudbi poročal kranjskemu deželnemu odboru, ki jo je obravnaval na svoji seji v začetku januarja 1911. Odbor je Mantuanija pooblastil, da z Beneschem nadaljuje pogovor o odkupu.¹¹ Poleg tega so mu naročili, naj si ponujeno zbirko slik in skic osebno ogleda ter o tem poroča. Odborovemu dopisu je bil priložen prepis Beneschevega seznama del, ponujenih muzeju v odkup. Prav iz tega prepisa, natančneje, iz navedenega števila del v drugi in tretji skupini – 31 oziroma 107 –, se da sklepati, da je Mantuani odboru očitno posredoval že popravljeni seznam, priložen drugemu Beneschevemu pismu. Je pa odborov seznam, ki je natipkan,

6 Priloga pisma z dne 7. XII. 1910, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 310/1910.

7 Osnutek pisma z dne 22. XII. 1910, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 310/1910.

8 Pismo z dne 27. XII. 1910, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 310/1910.

9 Priloga pisma z dne 27. XII. 1910, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 310/1910.

10 Prvo in drugo Beneschevo pismo sta skupaj s prilogama vložena v isti akt. Pri pregledovanju arhivskega gradiva je v preteklosti očitno prišlo do napačnega razporeda dokumentov. Obe prilogi sta namreč vstavljeni na koncu akta, kot da bi obe pripadali Beneschevemu drugemu pismu. Moja rekonstrukcija, katera priloga pripada kateremu pismu, temelji zlasti na dejstvu, da je Benesch v prvi prilogi navedel tudi predlagane cene in način izplačila, o čemer je bilo govora v prvem pismu. Poleg tega sem kot pomemben podatek razumela tudi popravljen število del druge skupine v drugi prilogi. Ni se mi namreč zdelo logično, da bi v pismu govoril o 31 delih, v prilogi pa bi to število popravljaj. Bolj logično se mi zdi, da je druga priloga nastala kot dvojniki prve, v katerega je Benesch vnesel popravek.

11 Dopis z dne 9. I. 1911, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 25/1911.

nekdo, najverjetneje Mantuani, kasneje popravljaj. Tako sta s črnilom popravljene obe končni vsoti del druge in tretje skupine (nazaj na 31 in 106). Poleg tega je na dnu lista napisan dostavek o treh dodatnih delih v prvi skupini.¹² Te spremembe je Mantuani najverjetneje dopisal na podlagi nekaterih novih podatkov iz Beneschevega naslednjega pisma z začetka februarja 1911.

Iz tega pisma je razvidno, da je odbor o svoji odločitvi očitno neposredno obvestil tudi Benescha.¹³ V pismu Mantuanija prosi, naj mu sporoči, kdaj približno načrtuje svoj obisk na Dunaju. Tudi temu pismu je Benesch priložil seznam ponujenih del, ki je, kar se števila del tiče, identičen popravljenemu seznamu, ki ga je priložil svojemu drugemu pismu. V njem je ohranil prvotno število druge skupine del, 31, ki ga je sam prečrtal in dodal novo vsoto, 28. V odgovoru je Mantuani napovedal, da se bo oglasil predvidoma v drugi polovici marca.¹⁴ S sabo na Dunaj je Mantuani nesel tudi seznam, priložen zadnjemu Beneshevemu pismu, ki ga je ob pregledu zbirke s svinčnikom popravljaj – zelo natančno je preštel dela v posamezni skupini oziroma po posameznih motivih v prvi skupini - in dopolnjeval – dodal je podatke o tehnikah, v katerih so bila izdelana posamezna dela. Končno število del, ponujenih v odkup muzeju, je po Mantuanijevem ogledu zbirke znašalo 285 (150 v prvi skupini, 28 v drugi skupini in 107 v tretji skupini).

Kot je razvidno iz njegovega poročila deželnemu odboru, si je zbirko dejansko ogledal nekoliko kasneje, kot je napovedal, šele 11. aprila.¹⁵ V poročilu je po uvodnih opombah glede obsega in vsebine zbirke podal svojo oceno o umetniški vrednosti pregledanih slik. Glede nje je ugotovil, da gre večinoma za izvrstno zasnovane in izvedene upodobitve pokrajine. Čeprav so zasnovane širokopotezno, pa naj bi jih odlikoval tudi avtorjev smisel za podrobnosti. Skratka, slike naj ne bi bile zanimive le zaradi upodobljenih motivov, pač pa tudi zaradi svoje umetniške vrednosti. Cena se mu je zdela sprejemljiva, še zlasti v luči dejstva, da so bila dela različnih dimenzij, vendar jih je avtor muzeju ponudil po enotni ceni za kos. Zato – predvsem pa, ker bi bilo slabo, da se zbirka razprši in pride v tuje roke –, je deželnemu odboru toplo priporočil, da podpre odkup ponujenih del. Ker je šlo za »moderne slike« in ker je bil muzejski proračun omejen, je Mantuani predlagal odkup le v primeru, da bi se dalo stroške pokriti iz proračuna za podporo umetnosti in umetnikov. Konkretno je deželnemu odboru predlagal, da bi se za odkup porabilo del sredstev,

12 To povečanje je Benesch sicer navedel v svojem preračunu cene za odkup ponujene zbirke že v prilogi svojega prvega pisma; priloga pisma z dne 7. XII. 1910, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 310/1910.

13 Pismo z dne 9. II. 1911, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 25/1911.

14 Osnutek pisma z dne 11. II. 1911, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 25/1911.

15 Osnutek dopisa z dne 19. IV. 1911, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 25/1911.

dodeljenih slikarju Ivanu Groharju, ki je – žal – preminil, zaradi česar so ostala sredstva neporabljena.

Kljub Mantuanijevi pozitivni oceni Benescheve zbirke pa podpora za njen odkup še ni bila zagotovljena. Kot lahko razberemo iz osnutka Mantuanijevega naslednjega pisma Beneschu, je namreč predlog za odkup njegovih del na svoji seji 17. maja 1911 obravnaval tudi deželni svet za umetnost (*Landeskunstrat*) pod vodstvom kranjskega deželnega glavarja, sicer pa zgodovinarja, Frana Šukljeta.¹⁶ Ker njegovi člani niso bili seznanjeni z Beneshevimi delom, je bilo Mantuaniju naročeno, naj Benescha prosi, naj celotno zbirko pošlje v Ljubljano. Tu bi si odborniki njegova dela lahko ogledali sami. Odločitev o njihovem odkupu naj bi bila nato v krogu ožjega odbora sprejeta do konca meseca. Razvoj dogodkov, kot ga razberemo iz Mantuanijevega pisma, je v luči njegovega letnega poročila o delu muzeja za leto 1911 nekoliko presenetljiv. V njem je namreč poročal, da je deželni odbor 18. maja 1911 pristal na njegov predlog, da se odkupi Beneschevo zbirko, s čimer je muzej pridobil 285 akvarelov, tušev in drugih risb (Mantuan, 1913, 4). Mantuani se je očitno odločil, da bo o zapletu z deželnim svetom za umetnost in posledičnem podaljšanju postopka odkupa v svojem letnem poročilu molčal. Kaj je bil vzrok za to odločitev, lahko le ugibamo. Možno je, da je v odločitvi videl nezaupnico svojemu delu. Nenazadnje so člani sveta za umetnost na neki način razvrednotili njegovo strokovno oceno Benescheve zbirke. Še enkrat naj bi si jo ogledali in o njej dokončno presodili politiki.

Kakorkoli, Benesch je takoj odgovoril, da bo zbirko nemudoma poslal v Ljubljano, če je le muzej pripravljen prevzeti stroške pakiranja, zavarovanja in prevoza z Dunaja ter, v primeru negativne odločitve pristojnega organa, tudi nazaj.¹⁷ Poleg tega je Mantuanija obvestil, da ga je obiskal dr. Anton Ritter von Schöppl in si podrobno ogledal njegovo zbirko. Anton Schöppl-Sonnwalden, po poklicu pravnik, je bil od leta 1908 ravnatelj Kranjske hranilnice, sicer pa tudi sam strasten zbiralec. Med drugim je zbiral stare knjige, časopise, zemljevide in grafične liste. Pomembna je bila tudi njegova geološka in mineraloška zbirka, ki je danes last ljubljanske univerze (prim. Rudolf). Poleg tega je kot ravnatelj Kranjske hranilnice skrbel za to, da je banka finančno podprla pomembne projekte, vezane na odkrivanje, raziskovanje in varovanje kulturne dediščine. Tako je leta 1905 banka financirala arheološka izkopavanja zgodnjerednjeveškega grobišča v Kranju (prim. Šmid, 1907, 55).¹⁸ Da si je Schöppl-Sonnwalden prišel ogledat Beneschevo zbirko, torej ni bilo nepomembno dejstvo. Na predlog iz Ljubljane, da bi njegovo zbirko ocenjevali politiki, je Benesch torej

16 Osutek pisma z dne 18. V. 1911, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 252/1911.

17 Pismo z dne 20. V. 1911, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 252/1911.

18 Pri tem ni šlo le za finančno podporo izkopavanjem. Kot je v svojem poročilu poudaril Mantuanijev predhodnik, dr. Walter Šmid, je namreč Schöppl-Sonnwalden z zanimanjem sledil izkopavanjem.

dostojanstveno odgovoril s podatkom, ki naj bi nedvomno kazal na pomen njegove zbirke, kot so ga razumeli poznavalci.

Mantuani se je z Beneschevim predlogom o prevzemu stroškov, vezanih na prevoz zbirke v Ljubljano, strinjal.¹⁹ Benesch je zato v svojem naslednjem pismu sporočil, da je dal zbirko zapakirati v leseno škatlo in jo prek dvornega špediterja poslal v Ljubljano.²⁰ Pismu je priložil tudi račun za izdelavo lesene škatle in pakiranje. Potem pa se je zgodba zopet zapletla. Čeprav o tem v arhivu Narodnega muzeja Slovenije ni bilo mogoče najti ustreznih dokumentov, je deželni odbor (oziroma zanj deželni svet za umetnost) očitno odobril odkup zbirke, tako da so Benescheva dela ostala v Ljubljani. Vendar pa mu, kot je razvidno, zanj niso plačali, kot je bilo dogovorjeno. Benesch je sicer že v svojem prvem pismu predlagal, da bi mu dogovorjeno ceno izplačali v dveh enakih obrokih.²¹ Datume izplačil sta z Mantuanijem natančneje dorekla ob njegovem obisku na Dunaju, o čemer je ta poročal tudi deželnemu odboru. Prvi del kupnine naj bi bil izplačan ob prevzemu zbirke – najkasneje v začetku junija, ko naj bi bil odkup odobren –, drugi pa januarja 1912.²² Vendar je oktobra 1911 Mantuani pisal deželnemu odboru in ga opozoril, da prvi del kupnine še vedno ni bil izplačan.²³ Še enkrat je poudaril, da bi bilo iz umetniškega, krajepisnega in materialnega vidika škoda, da zbirka ne bi prišla v muzej. Zato je odboru predlagal, naj se prvi del kupnine izplača iz do tedaj še neizrabljene postavke muzejskega proračuna za nepredvidene stroške, drugi del pa iz deželnega proračuna. O svojem posredovanju pri deželnem odboru je v zasebnem pismu očitno poročal tudi Beneschu, saj se mu je ta v svojem pismu z začetka novembra zanj zahvalil.²⁴ Hkrati ga je obvestil, da kljub njegovemu zagotovitvi, da je zadeva urejena, o tem še vedno ni dobil nobenega uradnega obvestila. Zato ga je še enkrat prosil za posredovanje. Mantuani mu je takoj odpisal, da bo prvi obrok izplačan naslednjega dne.²⁵ Tokrat je očitno šlo vse tako, kot je bilo dogovorjeno, in denar je bil končno izplačan.

Najverjetneje se je prav zaradi omenjenih zapletov pri izplačilu prvega obroka kupnine Mantuani takoj v začetku januarja 1912 sam obrnil na deželni odbor in njegove člane spomnil na izplačilo drugega obroka.²⁶ Hkrati je odbornike spomnil na njihov sklep, da se drugi del kupnine izplača iz deželnega proračuna, saj je šlo

19 Osnutek pisma z dne 22. V. 1911, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 252/1911.

20 Pismo z dne 23. V. 1911, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 252/1911.

21 Pismo z dne 7. XII. 1910, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 310/1910.

22 Osnutek dopisa z dne 19. IV. 1911, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 25/1911.

23 Osnutek dopisa z dne 3. X. 1911, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 513/1911.

24 Pismo z dne 1. XI. 1911, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 569/1911.

25 Osnutek pisma z dne 3. XI. 1911, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 569/1911.

26 Osnutek dopisa z dne 9. I. 1912, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 19/1912.

za »moderne slike«, poleg tega pa je bil muzejski proračun že obremenjen s stroški nakupa krajin Lovra Janše. Deželni odbor je deset dni kasneje res odobril izplačilo drugega obroka,²⁷ vendar brez zapletov tudi tokrat ni šlo. Benesch je sicer dobil izplačilo, vendar pa je bil denar izplačan iz proračuna muzeja in ne iz deželnega proračuna, kot je predlagal Mantuani. O tem je namreč pisal deželnemu odboru konec februarja.²⁸ V dopisu je odbornike še enkrat spomnil na celoten potek dogodkov in na sklepe, ki so jih v zvezi z odkupom Benescheve zbirke sprejeli v preteklosti. Še posebej je poudaril, da je bil izhodiščni predlog, sprejet tudi na odboru in potrjen s sklepom, da se oba dela kupnine plačata iz deželnega proračuna, natančneje, iz postavke za nakup modernih umetniških del. Toda ker je bila leta 1911, ko se je izplačeval prvi obrok, ta postavka že izčrpana, se je denar zagotovil iz neporabljenih sredstev muzejskega proračuna. Drugi del kupnine bi moral biti kljub temu izplačan iz deželnega proračuna. Kako uspešen je bil Mantuani pri odbornikih, zaenkrat ni bilo mogoče ugotoviti.

Dopisovanje med Mantuanijem in Beneschem, vezano na odkup Beneschevih del, se je zaključilo tri leta kasneje. Leta 1914 je namreč Mantuani po petih letih prizadevanj končno postavil prvo razstavo muzejskih slik. Priprava razstave je bila namreč poleg ureditve muzejske zbirke slik že od vsega začetka ena od njegovih prednostnih nalog (Lavrič, Resman, 1994, 90). Slike je razstavil v dveh razstavnih prostorih, pri čemer pa – na svoje veliko nezadovoljstvo – ni mogel slediti sodobnim zahtevam predstavitve slik. Slike je kljub temu razstavil, saj si pred tem v Ljubljani v javnih zbirkah ni bilo mogoče ogledati nobene razstave slik.²⁹ Ob tej priložnosti je želel pripraviti tudi katalog, v katerem bi predstavil umetnike, katerih dela hrani muzej. Vsak avtor naj bi bil predstavljen z naborom osnovnih biografskih podatkov, ki naj bi bili kar najbolj »zanesljivi in avtentični«.³⁰ Zato je Mantuani pisal tudi Beneschu in ga prosil, naj mu posreduje podatke o svojem rojstvu, študiju in slikarskem opusu. Benesch mu je v svojem odgovoru štirinajst dni kasneje res poslal kratek življenjepis in vsebinski opis svojega opusa, urejen v desetih točkah.³¹

Kakorkoli, Benescheva zbirka je s poplačilom drugega dela kupnine v začetku leta 1912 tudi formalno postala last Kranjskega deželnega muzeja. Pridobitev Beneschevih del za muzejsko zbirko likovnih del je bila v Mantuanijevih očeh brez dvoma pomembna zmaga. Podatke o tem, katera likovna dela mu je uspelo pridobiti za muzejsko zbirko, je

27 Dopis z dne 20. I. 1912, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 19/1912.

28 Osnutek dopisa z dne 27. II. 1912, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 172/1912.

29 Svoja prizadevanja za vzpostavitev muzejske galerije in prvi poskus uresničitve ideje leta 1914 je na kratko opisal v uvodu k seznamu muzejskih slik (Mantuani, 1923, 16).

30 Koncept pisma z dne 25. IX. 1914, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 659/1914.

31 Pismo z dne 10. X. 1914, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 659/1914.

vključeval v svoja letna poročila o delovanju muzeja. Poleg tega je o novih pridobitvah redno poročal tudi v muzejskih glasilih. V prvih desetih letih svojega službovanja se je osredotočal zlasti na odkupe grafik in risb (med njimi dela Lovra Janše, Franca S. Kurz pl. Goldensteina ter bratov Jurija in Janeza Šubica). Med odkupljenimi deli je bilo tudi nekaj oljnih slik (med drugim nekaj del Matevža Langusa in Antona Karingerja), za muzej pa mu je uspelo pridobiti tudi nekaj kipov (med njimi je najbolj znan portret Franceta Prešerna Alojza Gangla) (Lavrič, Resman, 1994, 90). Med avtorji, katerih dela naj bi mu z odkupom uspelo rešiti pred izginotjem, je izrecno omenil tudi Beneschevo zbirko risb, skic in akvarelov kranjskih krajev.

To nas ne bi smelo presenetiti. Če je bil Mantuani v svojem prvem pismu Beneschu še nekoliko zadržan in je izrazil le svojo splošno naklonjenost odkupu zbirke,³² pa je iz njegovih nadaljnjih poročil in dopisov deželnemu odboru jasno razvidno, da je Benescheva dela razumel kot kvalitetna. Pri tem ni mislil le na tehnično izvedbo ali krajepisno vrednost upodobljenih motivov, pač pa tudi na umetniško kvaliteto del.³³ Omenjene kvalitete in pa dejstvo, da so bila dela ponujena muzeju po ugodni ceni, je Mantuani izpostavljajl vsakič, ko se je pri deželnem odboru zavzemal za njihov odkup.³⁴ Kljub temu, da je v svojih dopisih vedno znova izpostavljajl tudi ugodno ceno, pa bi bilo napačno sklepati, da je Mantuani podpiral nakup zbirke predvsem zaradi te plati nakupa. Vzrok, da je toliko poudarjal ugodnost cene, je treba iskati zlasti v dejstvu, da se je v teh dopisih obračal neposredno na svojega financerja. Za člane deželnega odbora je bila cena v odkup ponujenih del verjetno precej bolj odločilnega pomena kot za Mantuanija, ki je vrednost zbirke ocenjeval s strokovnega stališča. Zato ne preseneča, da je že v svojem prvem dopisu izrecno poudaril, da bi bilo napačno dopustiti, da bi se zbirka prodala na tuje.³⁵

Tudi v svojem dopisu s konca februarja leta 1912, v katerem je še enkrat povzel celotno zgodovino odkupa zbirke, je navedel, da je bil njen odkup nujen. Poleg tega je v njem pri deželnem odboru protestiral v zvezi z dejstvom, da je bil drugi del kupnine izplačan iz proračunske postavke, namenjene narodopisni zbirki, ki je podhranjena in neurejena, in ne iz postavke za nakup umetnin.³⁶ Da je Mantuanijeva strokovna presoja Beneschevih del konec koncev ugoden odziv našla tudi med člani deželnega odbora, priča reverz s konca maja istega leta, s katerim je deželni odbor v

32 Osnutek pisma z dne 22. XII. 1910, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 310/1910.

33 Prim. osnutek dopisa z dne 19. IV. 1911, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 25/1911.

34 Poleg omenjenega osnutka gl. tudi osnutek dopisa z dne 3. X. 1911, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 513/1911 in osnutek dopisa z dne 27. II. 1912, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 172/1912.

35 Osnutek pisma z dne 22. XII. 1910, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 310/1910.

36 Osnutek dopisa z dne 27. II. 1912, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 172/1912.

muzeju do nadaljnjega prevzel osem slik, da bi z njimi opremil svoje reprezentančne prostore.³⁷ Prvotno so odborniki izbrali enajst del, med njimi dva akvarela in eno risbo s tušem Lovra Janše, pet Beneschevih akvarelov, oljno sliko Vlaha Bukovca ter dve oljni sliki Marije Auersperg. Kot je razvidno iz na reverzu dopisanih podatkov, pa so zadnja tri dela, torej vse tri oljne slike, muzeju vrnili že konec naslednjega leta.³⁸

Zgodbo o vrednotenju Beneschevih del v obdobju njihovega odkupovanja lahko zaokrožimo z zanimivim dogodkom iz približno istega časa. Spomladi leta 1912 se je namreč zgodilo še nekaj, kar kaže, da je deželni odbor v resnici cenil Beneschevo delo. Kot je razvidno iz Mantuanijevega odgovora na Beneschevo pismo z dne 4. aprila tega leta, ga je ob osebnem srečanju na Dunaju zaprosil za izdelavo šestih akvarelov.³⁹ Šlo je za akvarele za »kaseto«, ki jo je dežela Kranjska podarila udeležencem avtomobilske dirke. Mantuani se je na Benescha nedvomno obrnil v imenu deželnega odbora. Benesch je sprva z veseljem privolil v naročilo, saj bi tako dobil še eno priložnost, da bi skozi svoje slike izrazil »svojo ljubezen do Kranjske«. ⁴⁰ Kasneje pa je pisal Mantuaniju in ga s precejšnjim obžalovanjem obvestil, da akvarelov vendarle ne bo mogel izgotoviti. V vmesnem času mu je namreč hudo zbolela žena in zaradi skrbi zanjo ni imel dovolj časa, da bi se posvetil izdelavi akvarelov.

A vrnimo se k Beneschevim delom. Mantuani jih je za muzej odkupil prvenstveno zaradi njihovega umetniškega pomena, povedano drugače, v resnici jih je odkupil zato, da bi z njimi dopolnil muzejsko zbirko slik. Dobro desetletje po odkupu Benescheve zbirke projekt muzejske galerije, ki mu je bil tako ljub, še vedno ni bil izveden.⁴¹ Zato je v dveh številkah *Glasnika Muzejskega društva za Slovenijo* objavil *Seznam muzejskih slik* (Mantuani, 1923; Mantuani, 1925). V njem je obiskovalcem Kranjskega deželnega muzeja ponudil najpotrebnejše podatke o slikah, ki so si jih lahko ogledali v razstavnih prostorih muzeja, poleg tega pa je vanj vključil tudi slike, ki zaradi prostorske stiske sicer niso bile na ogled. Na ta način jih je vsaj posredno predstavil javnosti. Prav v ta, drugi del seznama je Mantuani vključil tudi Beneschevo oljno sliko *Triglava* (Mantuani, 1925, 21).

37 Osnutek reverza in reverz z dne 15. V. 1912, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 305/1912.

38 Tako na osnutku reverza kot tudi na reverzu so prečrtane zaporedne številke omenjenih oljnih slik, poleg tega pa sta pri zadnji sliki na osnutku navedena tudi datum vračila slik, 10. XI. 1913, in številka ustreznega akta. Ta, namreč št. 952/1913, je navedena tudi ob navedkih slik Marije Auersperg na reverzu.

39 Pismo z dne 19. IV. 1912, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 327/1912.

40 Pismo z dne 19. IV. 1912, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, akt št. 327/1912.

41 Kljub temu si je obiskovalec muzeja nekatere slike iz zbirke lahko ogledal, saj so bile razstavljene v dveh dvoranah. Vendar pa je bila to zgolj začasna rešitev, saj je želel Mantuani muzejsko zbirko slik razstaviti v skladu z »modernimi merili« muzejske stroke (prim. Mantuani, 1923, 16).

Mantuani je zgodovino likovne tvornosti na domačih tleh, ki jo je želel prikazati s pomočjo muzejske razstave slik, razumel kot zgodbo o raznovrstni dejavnosti. Vanjo so bila vključena dela najrazličnejših smeri in kvalitete, katerih avtorji so bili različnih narodnosti (Mantuani, 1923, 17). Še več, kot je zapisal v svoji oceni zgodovinske razstave slovenskega slikarstva, ki jo je leta 1922 organiziralo novoustanovljeno društvo Narodna galerija, so pri nas delovali tako tuji kot tudi domači slikarji. Slednji so se sicer res učili v tujini, vendar pa v svojih delih niso zgolj mehanično posnemali svojih učiteljev, pač pa so pridobljeno znanje uporabljali samostojno in inovativno (Mantuani, 1922a, 2). Gre torej za celostni pristop k obravnavi domače likovne tvornosti, ki ni podvržen selekciji, temelječi bodisi na etničnem bodisi kvalitativnem kriteriju. Povsem naravno je torej, da je vanjo kot enakovreden sestavni del vključil tudi Benescheva dela.⁴²

Prav selektivnost, zlasti v kvalitativnem smislu, je bila ena pomembnejših kritik Mantuanijeve ocene omenjene razstave in spremljajočega kataloga, ki sta ga skupaj napisala Izidor Cankar in France Stele.⁴³ Po Mantuanijevem mnenju so bile namreč na razstavi količinsko ustrezno, mogoče celo preobsežno predstavljena dela naših največjih in najbolj prepoznavnih slikarjev, medtem ko so bili ostali avtorji zastopani z manjšim številom del (Mantuani, 1922b, 3). Še bolj pa ga je zmotil »molk« o številnih avtorjih, katerih imena in dela so sicer znana, a jih avtorji razstave niso umestili vanjo (Mantuani, 1922c, 2). Zato je podal seznam po njegovem mnenju najvažnejših slikarjev, katerih dela bi bilo treba strokovno obdelati in jih umestiti v zgodovino domače likovne tvornosti. Med avtorji kot zadnjega – seznam je uredil po kronološkem redu – navaja tudi Benescha, ki je umrl leto prej.⁴⁴

---

42 Te še vedno hrani Narodni muzej Slovenije v okviru zbirke svojega grafičnega kabineta.

43 Katalog je sicer izšel brez navedenega avtorja, vendar pa je Izidor Cankar slabih štirinajst dni po izidu zadnjega dela Mantuanijeve ocene v repliki nanjo kot avtorja poleg sebe navedel še Franceta Steleta (Cankar, 1922, 2). Prim. tudi prispevek Lavričeve in Resmana (1994, 91), ki pa kot avtorja kataloga navajata le Cankarja.

44 Poleg tega na seznamu prezrtih slikarjev najdemo tudi Lovra Janšo in brata Šubic (Mantuani, 1922c, 2). Med tistimi avtorji, ki so bili po njegovem mnenju preskopo obravnavani, pa Mantuani izrecno omenja Franca S. pl. Goldensteina, ki so ga na razstavi predstavili z eno samo sliko (Mantuani, 1922b, 3). Nekaj del omenjenih avtorjev mu je uspelo pridobiti za muzejsko zbirko (prim. Lavrič, Resman, 1994, 90). Gre za avtorje, ki jih je v svojih poročilih izpostavil kot tiste, katerih dela mu je uspelo pridobiti za muzejsko zbirko. Dela vseh, razen Lovra Janše, je umestil tudi v svoj Seznam muzejskih slik (Mantuani, 1923; Mantuani, 1925). Mantuanijeva zbiralna politika je bila torej odsev njegovega razumevanja zgodovine likovne tvornosti.

Viri

- Cankar, I.: O kritiki zgodovinske razstave slovenskega slikarstva, *Slovenec. Političen list za slovenski narod* 50 (210), 26. 10. 1922, str. 2–3.
- Mantuani, J.: Poročilo za leto 1910, v: *Poročilo deželnega muzeja Rudolfinuma v Ljubljani za leti 1909 in 1910*, Ljubljana 1910.
- Mantuani, J.: Poročilo za leto 1911, v: *Poročilo deželnega muzeja Rudolfinuma v Ljubljani za leti 1911 in 1912*, Ljubljana 1913.
- Mantuani, J.: Zgodovinska razstava slik, *Slovenec. Političen list za slovenski narod* 50 (196), 8. 9. 1922, str. 2.
- Mantuani, J.: Zgodovinska razstava slik (Dalje), *Slovenec. Političen list za slovenski narod* 50 (197), 10. 9. 1922, str. 3.
- Mantuani, J.: Zgodovinska razstava slik (Dalje), *Slovenec. Političen list za slovenski narod* 50 (198), 12. 9. 1922, str. 2.
- Mantuani, J.: Zgodovinska razstava slik (Dalje), *Slovenec. Političen list za slovenski narod* 50 (199), 13. 9. 1922, str. 2.
- Mantuani, J.: Zgodovinska razstava slik (Konec), *Slovenec. Političen list za slovenski narod* 50 (200), 14. 9. 1922, str. 2.
- Mantuani, J.: Seznam muzejskih slik, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* II/III (1–4) (za leti 1921 in 1922), 1923, str. 16–23.
- Mantuani, J.: Seznam muzejskih slik (Dalje), *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* IV/VI (1–4) (za leta 1923–1925), 1925, str. 17–24.
- Šmid, W.: Die Reihengräber von Krainburg, v: Wilhelm Kubitschek (ur.): *Jahrbuch für Altertumskunde*, Band I, Graz 1907, str. 55–77.
- Korespondenca, povezana z odkupom del Ladislava Benescha, akti št. 310/1910, 25/1911, 252/1911, 513/1911, 569/1911, 19/1912, 47/1912, 172/1912, 305/1912, 327/1912, 516/1912 in 659/1914; hrani Arhiv Narodnega muzeja Slovenije.
- Arhivsko gradivo, vezano na Josipa Mantuanija; hrani Arhiv Republike Slovenije, AS 934 (Mantuani, Josip, 1889–1941), 1363, fascikli 4, 8 in 10.

Literatura

- Kastelic, J.: Josip Mantuani – ravnatelj Deželnega muzeja, v: Edo Škulj (ur.): *Mantuanijev zbornik. Simpozij ob 60. letnici smrti*, Ljubljana 1994, str. 75–86.
- Kos, M.: Zbirka slik v Narodnem muzeju Slovenije, v: Horvat, J., Kos, M.: *Zbirka slik Narodnega muzeja Slovenije / The Collection of paintings at the National Museum*

of Slovenia. Viri. Gradivo za materialno kulturo Slovencev / Sources. Topics in Slovenian Material Culture 10, Ljubljana 2011, str. 10–14.

Kos, M.: Josip Mantuani in umetnostna zbirka Deželnega muzeja, v: Horvat, J., Kos, M.: *Zbirka slik Narodnega muzeja Slovenije / The Collection of paintings at the National Museum of Slovenia*. Viri. Gradivo za materialno kulturo Slovencev / Sources. Topics in Slovenian Material Culture 10, Ljubljana 2011, str. 22–35.

Kranjec, S.: Šušteršič Ivan, v: *Slovenski biografski leksikon*, <http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/sbl:3687/VIEW/> [25. 8. 2013].

Kuret, P.: Mantuanijeva življenjska pot, v: Škulj, E. (ur.): *Mantuanijev zbornik. Simpozij ob 60. letnici smrti*, Ljubljana 1994, str. 7–13.

Lavrič, A., Resman, B.: Josip Mantuani – starosta slovenskih umetnostnih zgodovinarjev, v: Škulj, E. (ur.): *Mantuanijev zbornik. Simpozij ob 60. letnici smrti*, Ljubljana 1994, str. 87–100.

Likovna umetnost. Leksikoni Cankarjeve založbe, Ljubljana 1979.

Mahnič, K.: Ladislav Benesch o svojem spomeniškovarstvenem delu, *Ars & Humanitas. Revija za umetnost in humanistiko* V/2, 2011, str. 211–231.

Rudolf, A.: Schöppl-Sonnwalden Anton, v: *Slovenski biografski leksikon*, <http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/sbl:2843/VIEW/> [25. 8. 2013].

Studen, A.: Nekaj sledi iz življenja ravnateljev Kranjskega deželnega muzeja, *Argo. Časopis slovenskih muzejev* 46 (1), 2003, str. 9–14.

Katja Mahnič

Inclusion of the works of Ladislav Benesch into the museum collection of Provincial Museum of Carniola

Keywords: Ladislav Benesch, Josip Mantuani, Provincial Museum of Carniola, Painting collection

Before the First World War considerable efforts were made in Ljubljana to compile the first publicly accessible collection of paintings. Josip Mantuani was among the most important persons working on the project. As the director of the Provincial Museum of Carniola he was in a position to significantly contribute to the establishment of a collection, the importance of which he defended for years in his published and unpublished writings. In many respects, his endeavours were bound by the institutional framework within which he worked. In this article, a collection of drawings by Ladislav Benesch, which Mantuani strived for three years to include into the collection of the Provincial Museum of Carniola, is used as an example of Mantuani's efforts to reconcile the needs and desires of the collection owner with the administrative and financial restrictions imposed by his 'employer', the Provincial Committee of Carniola..